

یکشنبه • ۴ اسفند ۱۳۹۲ • سال یازدهم • شماره ۱۹۶۰ • ۷

روزنامه شرق	
فرهنگ · اندیشه	
«فلسفه» معرفت کاهنان نیست	صفحه ۸
گزارش نشست «خطابه ار سطو در جشن انتشار هفتصدمین کتاب هر مسی»	صفحه ۹
کارگران قهوه‌خانه‌ها ریه‌ها را به خاطر پول دود می‌دهند	صفحه ۱۰

تولید علم

نگاهی به مقالات علمی چاپ‌شده با موضوع فضای مجازی **حوضی کم آب برای نهنگی بزرگ**

وزارت علوم در سال‌های اخیر همواره شاهد بحث بر سر این بوده است که ایران با افزایش تعداد مقالات، می‌تواند تولید علمی خود را بالا ببرد. منتقدان نیز همیشه گفته‌اند میزان مقالات علمی به‌تنهایی شاخص نشان‌دهنده توسعه‌یافتگی علمی و تولید علم و دانش نیست و مولفه‌های دیگری مثل اختراعات و نوآوری‌ها، سطح دانش اعضای هیات علمی و دانشجویان، نظام آموزش و پژوهش دانشگاهی در کشور، میزان کاربردی‌بودن دانش‌ها و ارتباط نزدیک دانشگاه‌ها با صنایع و مراکز حرفه‌سازی تولید کالا و خدمات از جمله موضوعاتی هستند که با شاخص‌سازی از آنها می‌توان گفت که سطح علم و دانش و کیفیت آموزش عالی در کشور چگونه است. با این وجود، مدیران وزارت علوم،بسیار علاقه‌داشتند از میان مولفه‌های پیچیده دانشگاهی و آموزشی،فقط نوشتن مقالات را مهم جلوه دهند و با اجبارها و سیاستگذاری‌هایی هم که انجام دادند، توانستند تا حدودی تعداد مقالات علمی- پژوهشی در ایران را بالاتر ببرند و سپس اعلام کنند که میزان تولید علم در ایران بالا رفته و سرعت رشد مقالات علمی حتی از کشورهای رقیب و همسایه مانند ترکیه نیز پیشی گرفته‌است.

اسا از فضا، به دلیل اینکه بحث جامعه‌شناسانه فضای مجازی در ایران مواردی مانند اختراع را بسیار کم شامل می‌شود و بیشتر مبتنی بر تحقیقات در رشته‌های علوم انسانی است که معمولاً خروجی آن به صورت مقالات علمی درمی‌آید، برای اینکه فعالیت انجام شود در حوزه فضای مجازی، پژوهشگران و محققان به چه میزان فعالیت انجام گرفته، شاخص تعداد مقالات علمی، می‌تواند شاخص مفید و صحیحی باشد.

در جست‌وجوی پایگاه‌های اینترنتی مقالات علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی که در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی کشور منتشر می‌شوند، می‌توان دید که تعداد مقالات مربوط به فضای مجازی سال به سال افزایش پیدا کرده است. اما جمع‌آوری آمار در این زمینه بسیار سخت است؛ در حالی که جست‌وجو در وبسایت پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی تنها ۲۳مقاله با عنوان فضای مجازی» را نشان می‌دهد، وبسایت پایگاه مجلات تخصصی «نورمگز» در ابتدای اسفند سال ۹۲، فقط دارای ۱۳مقاله علمی- پژوهشی و ۵۵ عنوان مقاله علمی- پژوهشی با علمی- ترویجی بوده که در عناوین خود اصطلاح «فضای مجازی»

را داشته‌اند. با اینکه آمار و داشته‌های این دو پایگاه ممکن است با هم متفاوت باشند، اما براینده ماجرا نشان می‌دهد شمار مقالات ارایه‌شده با عنوان فضای مجازی» چندان زیاد هم نبوده و با توجه به اینکه تعداد مقالات علمی می‌تواند بازتاب‌دهنده میزان تحقیقات درباره یک موضوع باشد، می‌توان گفت تحقیقات در این زمینه نیز درباره فضای مجازی در ایران صورت نگرفته است.

وضعیت درباره کلیدواژه «اینترنت» کمی بهتر است و میزان مقالات با عنوان دارای کلمه «اینترنت» در پایگاه مقالات علمی جهاد دانشگاهی ۹۹۳ عنوان در مجلات علمی- پژوهشی کشور است که این تعداد در وبسایت نورمگز ۹۰مقاله را شامل می‌شود. با توجه به اینکه در سال‌های اخیر که وزارت علوم همه دانشگاه‌ها و دانشجویان را مجبور کرده بود برای پایان‌نامه‌های خود مقالات علمی- پژوهشی ارایه کنند، می‌توان شماری مقالات علمی- پژوهشی را با خوشبینی به اندازه میزان پژوهش‌های انجام‌شده درباره اینترنت کشور دانست که با وجود مشکلات پیچیده مرتبط با اینترنت در ایران و پرسش‌م‌بودن آن، این میزان پژوهش‌ها و مقالات برای دست‌کم چهار سال اخیر به اندازه کمتر از صدتحقیق و پایان‌نامه در کشور است که با در نظر گرفتن تعداد زیاد دانشجویان و رشته‌های تدریس‌شده ارتباطات، جامعه‌شناسی، رشته‌های فنی و دیگر رشته‌های مرتبط با اینترنت و فضای مجازی، چندان زیاد و چشمگیر نیست.

از نظر زمانی، بسیاری از مقالاتی که درباره فضای مجازی و اینترنت نوشته شده‌اند، در چهار سال اخیر و از سال ۱۳۸۸ به بعد، نوشته شده‌اند. با اینکه اولین مقالات درباره فضای مجازی و اینترنت به سال‌های انتهایی دهه ۱۳۷۰ و به خصوص به ابتدای دهه ۱۳۸۰ بازمی‌گردد، اما در چهار سال اخیر، میزان مقالات نوشته‌شده با موضوع و عنوان فضای مجازی و اینترنت، بسیار افزایش داشته است. در این میان، با گسترش شبکه‌های اجتماعی و محسوس‌بودن تاثیر این شبکه‌ها در تمام عرصه‌های کشور، از سیاست گرفته تا اقتصادی، اشتیاق محققان و نیز حمایت‌کنندگان از پژوهش‌های مربوط به شبکه‌های اجتماعی مجازی بسیار شدت گرفته است. در این میان، میزان تحقیقاتی که درباره شبکه‌های اجتماعی فیس‌بوک و اینستاگرام صورت گرفته، با اینکه ارتباطات، جامعه‌شناسی، رشته‌های فنی و دیگر رشته‌های مرتبط با اینترنت و فضای مجازی، چندان زیاد و چشمگیر نیست.

از نظر زمانی، بسیاری از مقالاتی که درباره فضای مجازی و اینترنت نوشته شده‌اند، در چهار سال اخیر و از سال ۱۳۸۸ به بعد، نوشته شده‌اند. با اینکه اولین مقالات درباره فضای مجازی و اینترنت به سال‌های انتهایی دهه ۱۳۷۰ و به خصوص به ابتدای دهه ۱۳۸۰ بازمی‌گردد، اما در چهار سال اخیر، میزان مقالات نوشته‌شده با موضوع و عنوان فضای مجازی و اینترنت، بسیار افزایش داشته است. در این میان، با گسترش شبکه‌های اجتماعی و محسوس‌بودن تاثیر این شبکه‌ها در تمام عرصه‌های کشور، از سیاست گرفته تا اقتصادی، اشتیاق محققان و نیز حمایت‌کنندگان از پژوهش‌های مربوط به شبکه‌های اجتماعی مجازی بسیار شدت گرفته است. در این میان، میزان تحقیقاتی که درباره شبکه‌های اجتماعی فیس‌بوک و اینستاگرام صورت گرفته، با اینکه ارتباطات، جامعه‌شناسی، رشته‌های فنی و دیگر رشته‌های مرتبط با اینترنت و فضای مجازی، چندان زیاد و چشمگیر نیست.

از نظر زمانی، بسیاری از مقالاتی که درباره فضای مجازی و اینترنت نوشته شده‌اند، در چهار سال اخیر و از سال ۱۳۸۸ به بعد، نوشته شده‌اند. با اینکه اولین مقالات درباره فضای مجازی و اینترنت به سال‌های انتهایی دهه ۱۳۷۰ و به خصوص به ابتدای دهه ۱۳۸۰ بازمی‌گردد، اما در چهار سال اخیر، میزان مقالات نوشته‌شده با موضوع و عنوان فضای مجازی و اینترنت، بسیار افزایش داشته است. در این میان، با گسترش شبکه‌های اجتماعی و محسوس‌بودن تاثیر این شبکه‌ها در تمام عرصه‌های کشور، از سیاست گرفته تا اقتصادی، اشتیاق محققان و نیز حمایت‌کنندگان از پژوهش‌های مربوط به شبکه‌های اجتماعی مجازی بسیار شدت گرفته است. در این میان، میزان تحقیقاتی که درباره شبکه‌های اجتماعی فیس‌بوک و اینستاگرام صورت گرفته، با اینکه ارتباطات، جامعه‌شناسی، رشته‌های فنی و دیگر رشته‌های مرتبط با اینترنت و فضای مجازی، چندان زیاد و چشمگیر نیست.

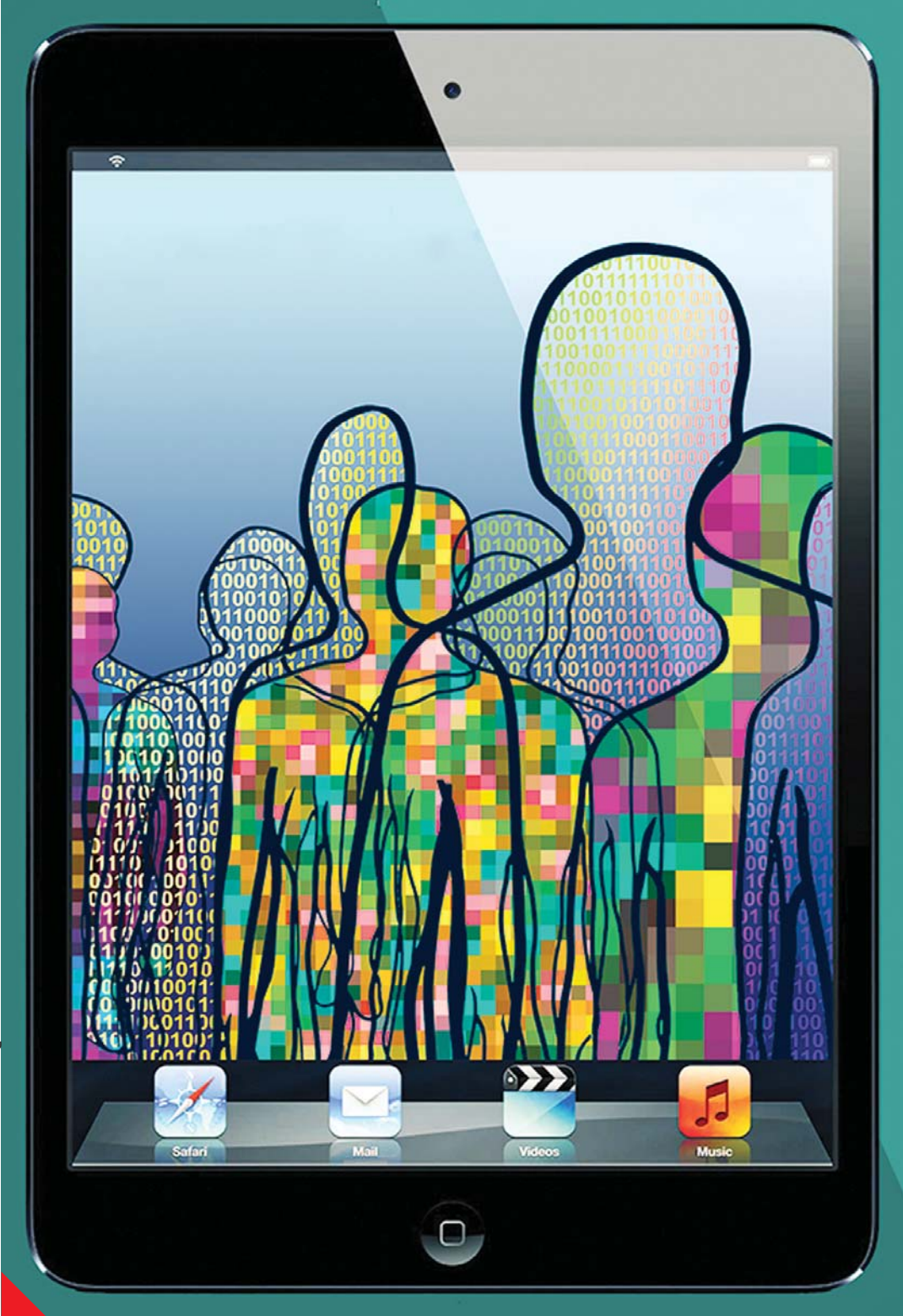
نگاه

کاهش ضریب نفوذ اینترنت در ایران

«سامانه مدیریت ضریب نفوذ اینترنت کشور» با همکاری دو نهاد «مرکز مدیریت توسعه ملی اینترنت» و «سازمان فناوری اطلاعات ایران» آمار استفاده از اینترنت در کل کشور را جمع‌آوری و آنها را ارایه می‌کند. در این سامانه، فعلاً آمار مربوط به شش‌ماهه اول سال ۹۲ موجود است و آمار برای کل سال یا ۱۱ ماه ابتدایی سال، به دست نیامده است. اما بر اساس همین آمار، باید گفت ضریب نفوذ اینترنت در سال ۹۲ نسبت به سال گذشته کاهش داشته است. در سال ۹۱ این شاخص ۶۱/۰ درصد بوده که در شش‌ماهه اول اسمال به ۵۴/۱۸ درصد رسیده است. بر طبق آماری که سامانه مدیریت ضریب نفوذ اینترنت کشور ارایه کرده، حدود ۴۰ میلیون و ۷۰۰هزارنفر در ایران به اینترنت دسترسی دارند و نزدیک به ۶۴میلیون و ۶۰۰هزار اشتراک اینترنت نیز در کشور موجود است. جالب اینجاست که استان مازندران نسبت به استان تهران دارای ضریب نفوذ اینترنت بیشتری است. در حالی که در تهران، ضریب نفوذ اینترنت ۷۱/۰۳۵ درصد است، این نرخ در استان مازندران ۷۴/۸۱ درصد است. اما طبیعی است که از نظر جمعیتی، تعداد کاربران اینترنت در تهران حدود چهارپار برابر تعداد کاربران در مازندران باشد. در هر حال، رتبه‌های بیشترین ضریب نفوذ اینترنت در ایران، به ترتیب متعلق به استان‌های مازندران، تهران، اصفهان، قم و سمنان است. ضریب نفوذ اینترنت پرسرعت (ADSL) در ایران ۱۲/۶۲ درصد است و حدود سیمیلیون و ۸۰۰هزار اشتراک این نوع از اینترنت در ایران موجود است؛ در حالی که وجود اشتراک پرسرعت اینترنت در هر کشور تا حدی نشان‌دهنده میزان توسعه‌یافتگی آن کشور در فناوری‌های ارتباطات و اطلاعات است. اینترنت موبایل محبوب‌ترین راه استفاده از اینترنت در کشور است که ضریب نفوذ آن ۲۱/۰۳ درصد است. ضریب نفوذ اینترنت بی‌سیم در کشور تنها ۲/۱۸ درصد است که حتی از ضریب نفوذ اینترنت با فیبرنوری که ۷/۱۲ درصد است، کمتر است.مساله دیگر اینجاست که همچنان اینترنت دایل‌آپ که با اتصال از طریق اشتغال خط تلفن انجام می‌شود، در ایران طرفدار دارد. میزان ضریب نفوذ فناوری بسیاری قدیمی و ابتدایی دایل‌آپ در کشور ۹/۲۳ درصد است. آمار ضریب نفوذ اینترنت در ایران نشان می‌دهد که اکنون دیگر استانی با ضریب نفوذ کمتر از ۳۰ درصد در کشور وجود ندارد و آمار ضریب نفوذ در چهار استان مازندران، تهران، اصفهان و قم نیز بالاتر از ۶۰ درصد است. استان‌هایی که سابقه صرعومیت اقتصادی و توسعه‌یافتگی صنعتی داشته‌اند در زمینه نفوذ اینترنت و تقویت زیرساخت‌های مربوط به فضای مجازی نیز با محرومیتی مشابه مواجه هستند که می‌تواند به نوعی نشان‌دهنده «شکاف دیجیتال» بین استان‌های ایران باشد.

«ژورنالیسم و فضای مجازی» عنوان نشست علمی چهارم همایش جامعه و فضای مجازی بود. دکتر غلامرضا آذری، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد و دکتر زهرا اجایی، عضو هیات علمی دانشگاه تهران، روسای این نشست بودند. اولین مقاله «میزان تعاملی‌بودن وبسایت‌های خبری ایران: تحلیل محتوای مولفه‌های ژورنالیسم تعاملی در ۸۰۰وبسایت خبری پربیننده کشور» بود که در آن، محقق به این نتیجه رسیده بود که وبسایت‌های خبری ایرانی تنها از یکسوم ابزار رایج تعامل با مخاطبان استفاده می‌کنند. مقاله دوم این نشست «مطالعه گرایش به اخبار نوشتاری و اخبار آنلاین با نگاهی به تفاوت دو رسانه» (راضیه غریب‌شائیان، غدير مجازی) بود. محققان به این نتیجه‌رسیده بودند که دسترسی آسان به منبع خبری، سندیّت، فیزیکی‌بودن و محتوای خاص، باعث گرایش به خواندن روزنامه می‌شود و در آن‌سو، سرعت انتشار اخبار، سانسور کمتر، انعطاف‌پذیری و کم‌هزینه بودن، عوامل گرایش به اخبار آنلاین است. «مطالعه دلایل راه‌کردن وبلاگ‌نویسی» (شادی ضابطه) نیز آخرین مقاله نشست چهارم همایش بود. ارایه‌دهنده مقاله گفت وبلاگ‌نویسان در پی ارضای برخی از نیازهای روانی- اجتماعی به ایجاد وبلاگ دست می‌زنند که ارضانشان این نیازها یا ارضا به شکل‌های دیگر، باعث می‌شود وبلاگ‌نویسی را رها کنند.

آخرین نشست علمی همایش جامعه و فضای مجازی به «آسیب‌شناسی فضای مجازی» اختصاص داشت. دکتر علیرضا دهقان، اعضای هیات علمی دانشگاه علوم اجتماعی دانشگاه تهران از اولین سخنرانی علمی تا پایان نشست‌ها در سالن حضور داشتند و به ارایه مقالات گوش می‌دادند. نشستى که با جمع زیادی از شرکت‌کنندگان در نوبت صبح با حضور نمایندگان از نهادهای دولتی افتتاح شده بود در آخر وقت، میزبان معهود مخاطبانی بود که هیچ مسئول دولتی در میان آنها حضور نداشت.

بازنمایی می‌شود. «تحلیل جامعه‌شناختی تاثیر فضای مجازی بر هویت اجتماعی قوم لر» (اسماعیل شریفی، مریم شعبان) دیگر مقاله این نشست بود. در این تحقیق مشخص شده بود که هر چه استفاده از اینترنت و ماهواره بیشتر شود به هویت قومی لر به‌خصوص در لباس پوشیدن کمتر توجه می‌شود.

در نشست علمی سوم، سسمقاله دیگر نیز ارایه شد که یکی از آنها « تحلیل جامعه‌شناختی تاثیر گسترش فضای مجازی بر رابطه پزشک و بیمار» (نرگس حاتمی) بود. در این مقاله عنوان شده بود که بیماران با استفاده از فضای مجازی بسیاری از آگاهی‌ها درباره بیماری‌شان را به‌دست می‌آورند و بیشتر برای مشاوره نزد پزشک می‌روند. مقاله بعدی «تحلیل روابط دوستی در فضای مجازی» (دواد رضی، اناهیتا میرزایی) بود که بیشتر به فیس‌بوک پرداخته بود و بر خلاف برخی ادعاها مبنی بر اینکه اینترنت باعث تنهایی افراد می‌شود، به این نتیجه رسیده بود که فضای مجازی گستره روابط دوستی را افزایش می‌دهد اما شکل روابط و میزان صمیمیت در آن به کلی تغییر می‌کند تا حدی که برخی استفاده از واژه «دوست» در شبکه‌های اجتماعی را نادرست خوانده‌اند. آخرین مقاله نشست علمی سوم «سامانه کلان‌نگر احکام فقهی: محتوا، منبع، مخاطبان و شاغلان رسانه در فضای مجازی» (احمد اکوچکیان، زهرا نجفی) بود که به فصل نوین معرفت‌شناختی فقه در عرصه‌های میان‌رشته‌ای از جمله حوزه فقه و رسانه اشاره داشت.

«ژورنالیسم و فضای مجازی» عنوان نشست علمی چهارم همایش جامعه و فضای مجازی بود. دکتر غلامرضا آذری، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد و دکتر زهرا اجایی، عضو هیات علمی دانشگاه تهران، روسای این نشست بودند. اولین مقاله «میزان تعاملی‌بودن وبسایت‌های خبری ایران: تحلیل محتوای مولفه‌های ژورنالیسم تعاملی در ۸۰۰وبسایت خبری پربیننده کشور» بود که در آن، محقق به این نتیجه رسیده بود که وبسایت‌های خبری ایرانی تنها از یکسوم ابزار رایج تعامل با مخاطبان استفاده می‌کنند. مقاله دوم این نشست «مطالعه گرایش به اخبار نوشتاری و اخبار آنلاین با نگاهی به تفاوت دو رسانه» (راضیه غریب‌شائیان، غدير مجازی) بود. محققان به این نتیجه‌رسیده بودند که دسترسی آسان به منبع خبری، سندیّت، فیزیکی‌بودن و محتوای خاص، باعث گرایش به خواندن روزنامه می‌شود و در آن‌سو، سرعت انتشار اخبار، سانسور کمتر، انعطاف‌پذیری و کم‌هزینه بودن، عوامل گرایش به اخبار آنلاین است. «مطالعه دلایل راه‌کردن وبلاگ‌نویسی» (شادی ضابطه) نیز آخرین مقاله نشست چهارم همایش بود. ارایه‌دهنده مقاله گفت وبلاگ‌نویسان در پی ارضای برخی از نیازهای روانی- اجتماعی به ایجاد وبلاگ دست می‌زنند که ارضانشان این نیازها یا ارضا به شکل‌های دیگر، باعث می‌شود وبلاگ‌نویسی را رها کنند.

آخرین نشست علمی همایش جامعه و فضای مجازی به «آسیب‌شناسی فضای مجازی» اختصاص داشت. دکتر غلامرضا آذری و دکتر مرجان اردشیرزاده، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد، روسای این نشست بودند که در آن سه مقاله ارایه شد. «اربطه وابستگی به اینترنت و رابطه والد- فرزندى در دختران دبیرستانی» (زهرا شایسته‌فرد) اولین مقاله این نشست بود که محقق در یافته‌ها وابستگی به اینترنت در دختران دبیرستانی بیشتر شود، رابطۀ والد- فرزندى در خانواده آنها کاهش می‌یابد. از سوى دیگر، هرچه رابطۀ مادرانه با فرزندانش شدیدتر شود، فرار آنها از این رابطۀ و وابستگی‌شان به اینترنت زیادتر خواهد شد.

«عوامل موثر بر مطروديت مجازی جوانان شهر اصفهان» (مهدی فولادگر، علی‌اکبر تاج‌مزنایی) مقاله دیگری در نشست علمی پنجم بود. مطروديت در این پژوهش به معنای برکنارمآدن جوانان از مشارکت برای حضور در جریان‌های اصلی فضای مجازی بود که جستب، سابقه مهاجرت و معاوليت در آن موثر بوده است. آخرین مقاله ارایه‌شده در این نشست نیز «اربطه آشفتگی تن‌نگاره با ساعات وقت‌گرانی در شبکه اجتماعی فیس‌بوک» (پریسا رجائی، بهناز روزبه) بود و ارایه‌دهنده نتایج تحقیق بحث می‌کرد که آشفتگی در تن‌انگاره که به تصور فرد از ظاهر خود مربوط است، باعث می‌شود میزان ساعات حضور در شبکه اجتماعی مجازی و دفعات چک کردن این سایت‌ها بیشتر شود و نیز فرد از موقعیت‌های اجتماعی واقعی حذر کند که همین کار باعث کاهش مواجهه با واقعیت و آشفتگی بیشتر نیز خواهد شد.

اولین همایش جامعه و فضای مجازی در آخر وقت روز ۲۷بهمن به کار خود پایان داد. دکتر حمید عبداللهیان و دکتر علیرضا دهقان، اعضای هیات علمی دانشگاه علوم اجتماعی دانشگاه تهران از اولین سخنرانی علمی تا پایان نشست‌ها در سالن حضور داشتند و به ارایه مقالات گوش می‌دادند. نشستى که با جمع زیادی از شرکت‌کنندگان در نوبت صبح با حضور نمایندگان از نهادهای دولتی افتتاح شده بود در آخر وقت، میزبان معهود مخاطبانی بود که هیچ مسئول دولتی در میان آنها حضور نداشت.

قانع‌راد، علی جنداله) مقاله بعدی بود که در آن، سخنران بحث کرد که چطور فضای عمومی هابرماسی در فضای مجازی بر خلاف آنچه در اوایل رواج اینترنت تصور می‌شد، می‌تواند با تهدیدهایی نیز همراه باشد، مثلاً ناشناس بودن افراد می‌تواند تهدیدی برای ایجاد فضای عمومی باشد یا اینکه فضای عمومی مجازی، می‌تواند فضای عمومی واقعی را تحت‌تاثیر قرار دهد و تا حدی مانع تشکیل آن شود. چهارمین سخنرانی در نشست اول همایش، ارایه مقاله «پیمایش نقش ابزارهای چندرسانه‌ای در افزایش حضور اجتماعی در وبسایت‌های تعاملی» (حسین ذوالقدر، مرتضی قاسم‌زاده عراقی) بود. این پژوهش نتیجه گرفته بود که کاربران اینترنتی به همان اندازه که ابزارهای جدیدی را برای حفظ حضور خود در روابط اجتماعی اینترنتی دریافت می‌کنند، آگاهی بیشتری از جامعه خود دارند. آخرین سخنرانی نشست اول نیز با عنوان «تقلیل خطا در پیمایش‌های وبی» (بهناز شعبان‌زاده، حمزه پاسدار) مربوط به روش‌هایی بود که خطاهای چهارگانه پیمایش‌ها و نظرسنجی‌های آنلاین را کاهش می‌دهند. نشست دوم همایش جامعه و فضای مجازی پس از ناهار برگزار شد و موضوع آن «شبکه‌های اجتماعی» بود. دکتر علیرضا دهقان رییس نشست بود و اولین جلسه را همراه ارایه اولین مقاله با عنوان «سودمندی قابلیت‌های شبکه‌های اجتماعی تحقیقاتی از منظر محققان علوم پزشکی فعال در این شبکه‌ها» (زهرا بتولی، مریم نظری، فاطمه فهیم‌نیا) بود. سخنران این مقاله تشریح کرد که چطور پزشکان می‌توانند با عضویت در شبکه‌های اجتماعی تخصصی، کارایی خود را بالا ببرند. در همین نشست، مقاله دیگری با عنوان «شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر تلفن همراه و تغییر ساخت واقعیت، مطالعه موردی کاربران اینستاگرام» (محمد اسماعیل حق‌پرست، حوریه دهقان‌شاد) ارایه شد که سخنران با تحلیل عکس‌هایی که در شبکه اجتماعی اینستاگرام گذاشته می‌شود و برنامه‌های کاربردی که عکس‌ها را به‌صورت عکس‌های قدیمی تغییر می‌دهند، عملاً موجب تغییر واقعیتی می‌شوند که همه نیز به این قلب این واقعیت آگاهند.

«مقایسه سیمای جمهوری اسلامی ایران و شبکه اجتماعی فیس‌بوک به‌لحاظ کارکرد سرگرمی در میان کاربران جوان ایرانی» (علیرضا دهقان، مهینا آقازمانی) سومین مقاله ارایه‌شده در نشست شبکه‌های اجتماعی بود که مثل چند مقاله دیگر در این همایش به فیس‌بوک اختصاص داشت. در این پژوهش مشخص شده بود که محتوای برنامه‌های سرگرم‌کننده صداوسیما و میزان حضور اجتماعی در دنیای واقعی، بر استفاده و رضامندی و بهائیت گرایش به فیس‌بوک با هدف سرگرم‌شدن تاثیرگذار است. مقاله بعدی نشست علمی دوم، «مفهوم‌سازی و عملیاتی‌کردن کنش ارتباطی هابرماس در فضای مجازی فیس‌بوک» (حمید عبداللهیان، مهین شیخ‌انصاری) بود که در آن نشان داده شده بود که کاربران فیس‌بوک، مولفه‌های لازم برای ایجاد فضای عمومی را دارا هستند و در صفحات خصوصی خود با حلقه آشنایان، بخشی از حوزه عمومی را تشکیل می‌دهند. پس از این مقاله، نتایج پژوهش «جامعه‌نمایش و شبکه‌های اجتماعی مجازی: مطالعه‌موردی کاربران شبکه‌های اجتماعی اینستاگرام» (حورناز کشاورزبان، پویا مرشدی) ارایه شد که ارایه‌دهنده آن، انواع تصاویری را که کاربران به نمایش می‌گذارند، مانند مد، غذا، مکان‌های دینی و... دستنهبندی و تحلیل کرد. آخرین مقاله نشست علمی دوم «مقایسه ارتباطات مشارکتی در میان کاربران ایرانی دو شبکه اجتماعی فیس‌بوک و گوگل‌ریدر» (هادی خانیکی، یحیی صفی‌آریان) بود که محققان این پژوهش نتیجه گرفته بودند کاربران شبکه گوگل‌ریدر بیشتر از فیس‌بوک از ارتباطات مشارکتی استفاده می‌کردند و در حالی که در فیس‌بوک، مشارکت‌ها در فضای صمیمی و فردی رخ می‌دهد در گوگل‌ریدر مشارکت بیشتر در حوزه عمومی بوده است.

کاربردها و آسیب‌ها

تعداد قابل توجهی از مقالات ارایه‌شده در همایش جامعه و فضای مجازی به شبکه‌های اجتماعی به‌خصوص به فیس‌بوک و اینستاگرام اختصاص داشت که بیشترین کاربران را در شبکه‌های اجتماعی مجازی جهان دارند. این مقالات بیشتر در دو نشست علمی اول ارایه شد و نشست سوم به «بحث‌های مشارکتی، دینی، آموزشی، هویتی و فضای مجازی» با ریاست دکتر یونس نوربخش، رییس دانشگاه علوم اجتماعی دانشگاه تهران، اختصاص داشت. اولین مقاله «عوامل موثر بر هویت ایرانی- اسلامی با تأکید بر استفاده از فضای مجازی (مطالعه موردی شهر اهواز)» (سروش زادگوی، فاطمه جابودی) بود که در آن مشخص شده بود بین استفاده از فضای مجازی (فیس‌بوک و چتروم) و استفاده از ماهواره، با هویت اسلامی- ایرانی رابطه معنادار منفی وجود دارد. «انیمیشن‌ها فضای مجازی و هویت جهانی» (ریحانه سادات علویان) دیگر مقاله ارایه‌شده در نشست سوم بود که در آن، وبلاگ‌های دختران نوجوان ایرانی ارزیابی شده و محقق به این نتیجه رسیده بود که هویت جهانی دختران نوجوان با نظام فرهنگی انیمیشن‌هایی که آنها را احاطه کرده‌اند، شکل می‌گیرد و در وبلاگ‌هایشان

اولین «همایش ملی جامعه و فضای مجازی» در دانشگاه تهران

طرح مشکلات فضای مجازی بدون گوش شنوا

سعید ارکان زاده‌یزدی

دقایق پایانی «همایش ملی جامعه و فضای مجازی» بود و ارایه‌دهندگان مقالات و مخاطبان و داوران همایش در ردیف میانی تالار ابن‌خلدون در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران جمع شده بودند. دکتر حمید عبداللهیان، دانشیار دانشکده علوم اجتماعی و دبیر علمی همایش، پشت تریبون رفت و گفت: «سوال من این است که دولتی‌ها چرا اینجا نیستند. ما این همه مشکل درباره جامعه مجازی در ایران داریم و جامعه مجازی مساله دانشگاهیان است اما این تحقیقات در نهادهای تصمیم‌گیر دنبال نمی‌شود.» عبداللهیان می‌گفت: «فضای مجازی درست مثل همان ماجرای قرن یازدهم و دوران صنعتی‌شدن است که ما به آن نبرداشتیم و عقب ماندیم. وقتی ایرانی‌ها وامی‌مانند که خود را تحلیل کنند، دیگران می‌آیند و از زوایه‌ای که خودشان می‌خواهند، تحلیلشان می‌کنند. انگار یک‌بار دیگر این اتفاق در حال رخ‌دادن درباره فضای مجازی است. فضای مجازی علیه ایرانی‌هاست و می‌بینیم که دانشگاهیان میل دارند به آن بپردازند اما این اراده و حمایت‌های مالی در اختیار دانشگاه‌ها نیست تا جامعه را تحلیل کنند و بگویند که باید چه کرد. در آینده به کجا می‌رویم و برای آینده به چه نیاز داریم.» ساعت ۹ صبح ۲۷ بهمن، شمار کسانی که در دولت صاحب‌منصب بودند در همایش قابل اعتنا بود اما زمان که از ظهر گذشت، تقریباً کسی از دولتمردان باقی نماند. عبداللهیان در آخر همایش می‌گفت: «باید کسانی از نهادهای دولتی اینجا می‌یویند و می‌گفتند که چطور می‌توان از تحقیقاتی که ارایه می‌شود، حمایت کرد. در همایش‌های کشورهای توسعه‌یافته همین اتفاق می‌افتد و نمایندگانی از شرکتهای بزرگ می‌آیند و ایده‌های نو مطرح‌شده در همایش‌ها را جذب می‌کنند اما امروز می‌بینیم که هیچ اتفاقی در همایش‌ها نمی‌افتد و هر کسی کار خودش را می‌کند.»

اولین همایش جامعه و فضای مجازی که به‌وسیله موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران و همکاری انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات برگزار شد از اردیبهشت‌ماه امسال کار خود را شروع کرد و فراخوان آن در مراکز علمی و وبسایت‌های آموزشی و پژوهشی منتشر شد. طبق گزارشی که در همایش ارایه شد، ابتدا ۲۳۳ کجیده‌مقاله علمی به دبیر‌خانه همایش رسید و ۹۹ کجیده از میان آنها برگزیده شد و سپس متن کامل مقالات مورد داوری ۲۴نفر از استادان جامعه‌شناسی و ارتباطات قرار گرفت و در نهایت ۲۶مقاله از آن میان، برای ارایه در روز برگزاری همایش، انتخاب‌شدند.

همایش جامعه و فضای مجازی دو قسمت عمده داشت؛ در قسمت اول که ۹صبح برگزار شد، مخاطبان شاهد سخنرانی‌های افتتاحیه بودند. سیدضیاء هاشمی که معاون فرهنگی وزیر علوم، رییس موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران و رییس شورای سیاستگذاری همایش بود، عملاً همایش را افتتاح کرد. سپس دکتر محمدمهدی فخره‌چی، دبیر اجرایی همایش و دکتر حمید عبداللهیان، دبیر علمی همایش، خیلی کوتاه سخنرانی کردند. در مراسم افتتاحیه مقامات دولتی، دکتر حسام‌الدین آشنا، مشاور فرهنگی رییس‌جمهور و عضو هیات علمی گروه ارتباطات دانشگاه امام صادق و نصرالله جهانگرد، معاون وزیر ارتباطات، سخنرانی‌هایی ارایه کردند که خیلی رسمی نبود و با نشان‌دادن اسلایدهایی، وارد مقولات مربوط به جامعه مجازی شدند و از اینترنت و طرح‌های کلی ملی درباره آن سخن گفتند.

سخنرانی حسام‌الدین آشنا درباره «نگاه انتقادی به تکفا» بود. تکفا کلمه‌ای اختصاری برای «برنامه توسعه و کاربردی فناوری ارتباطات و اطلاعات ایران» است. آشنا در ارایه مقاله خود گفت: «ایران تا سال ۱۳۸۰ آزادترین و بی‌بهره‌ترین کشور در جهان برای توسعه اینترنت بوده است و در این سال بود که اولین ابلاغیه رسمی درباره اینترنت در شورایعالی انقلاب فرهنگی تدوین شد.» این عضو هیات علمی دانشگاه امام‌صادق سپس از تشکیل شوراها و دبیر‌خانه‌ها و تدوین سندها و اسانسمه‌ها تا سال ۱۳۹۰ درباره فضای مجازی در ایران خبر داد که در این میان به یکی از مهم‌ترین آنها که طرح تکفا بود، اشاره کرد و گفت از سال ۱۳۸۴ اجرای آن و اجرای فازهای ۲ و ۳ تکفا متوقف شد. پس از نقد تکفا، لطف‌الله سیاهکلی، معاون رسانه مجازی سازمان صداوسیما، درباره قدرت سازماندهی، شبکه‌سازی، هویت‌سازی و مدیریت انسان‌ها در فضای مجازی سخن گفت. نوبت به نصرالله جهانگرد رسید که چون دبیر رسیده بود خیلی خلاصه سخنرانی‌اش را ارایه کرد. جهانگرد از اینجا شروع کرد که ترافیک اینترنت در جهان صد تریلیت در ثانیه است در حالی که در ایران این ترافیک صدگيگابیت است؛ یعنی یک‌هزارم ترافیک اینترنت جهان. او سپس گفت حجم اطلاعات موجود در جهان که به وسیله اینترنت دسترسی به آن پیدا می‌شود، چهارزرتابایت (چهارضرب ۱۰ به توان ۲۱ بایت) است که هیچ کشوری قادر نیست چنین سرمایه اطلاعاتی را جمع کند و سیاست اغلب کشورها این است که توسعه دسترسی به این منبع اطلاعاتی را با برنامه‌های اینترنت پهن باند توسعه دهند.»

جهانگرد گفت ۶۰ درصد خانوارها باید ارتباط پرظرفیت دومگابیت‌بر ثانیه‌ای به اینترنت داشته باشند و ارتباط بین‌المللی ایران باید از ۸۰ گیگابیت‌بر ثانیه به ۱۵۰ گیگابیت‌بر ثانیه برسد که همه این اهداف، سرمایه‌گذاری ۱۷ تا ۱۸ میلیارددلاری را نیاز دارد. پس از جهانگرد، دکتر علی‌اکبر جلالی، عضو هیات علمی دانشگاه علم و صنعت، درباره ایجاد محیط‌های کسب‌وکار جدید در مقابل بازارهای سنتی سخن گفت.

حضور پررنگ فیس‌بوک نشست‌های اصلی همایش جامعه و فضای مجازی با اولین نشست علمی که به موضوع «تنش‌های ابتدایی فضای مجازی» اختصاص داشت، آغاز شد. رییس نشست علمی اول، دکتر هادی خانیکی، دانشیار گروه ارتباطات دانشگاه علامهطباطبایی بود.

اولین مقاله با عنوان «مطالعه رابطه استفاده از اینترنت و اعتماد اجتماعی» (مسعود کوزئی، فرشته محمدزاده یزد، عاطفه محمدزاده یزد) ارایه شد که در آن، سخنران گفت مطالعه ۲۰۰ کاربر گوگل‌پلاس، توئیتر و فیس‌بوک نشان داده‌اند بین استفاده از اینترنت و اعتماد اجتماعی کاربران رابطه معناداری وجود دارد.

در تهیه مقاله «ارزنمایي حریم خصوصی در رسانه‌های اجتماعی: مردم‌نگاری کاربران ایرانی فیس‌بوک» (حامد طالبیان، سارا زندوکلی) محققان با ۲۱ کاربر فیس‌بوک مصاحبه عمیق انجام داده بودند و ارایه‌دهنده نتایج این تحقیق گفت کاربران از مفهوم حریم خصوصی تعاریف متکثر فرهنگی دارند که از عوامل هویتی، تعاملات اجتماعی و مقولات زمینه‌ای متأثر است. در نتیجه کاربران برای حفاظت از حریم خصوصی از تدابیر متنوعی استفاده می‌کنند که پیامدهایی چون حساسیت‌زدایی از حریم خصوصی و کشمکش‌های اخلاقی منجر می‌شود.

«ویکردهای متعارض درباره تکریم حوزه عمومی در فضای مجازی» (محمدامین